

Concert i.s.m.
de Groningsche
Muziekvereniging

VR 24 JAN

foto: Marco Borggreve

CHRISTOPH PRÉGARDIEN & FRIENDS

LIEDEREN VAN SCHUBERT EN BEETHOVEN

SPOT/DE OOSTERPOORT

PROGRAMMA

Franz Schubert (1797-1828)

Sonate voor viool en piano in a, D385 (1816)

1. *Allegro moderato*
2. *Andante*
3. *Menuetto: Allegro – Trio*
4. *Allegro*

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

Volksliedbearbeitungen für Singstimme und Klaviertrio (1814-1818)
(uit 25 Scottish Songs, 20 Irish Songs en 25 Irish Songs)

1. *Sunset, opus 108 /2 (Sir Walter Scott)*
2. *Since Greybeards, WoO 153/4 (T.Toms)*
3. *Come draw we round, WoO 152/8 (Joanna Baillie)*
4. *Again, my lyre, opus 108/24 (William Smythe)*
5. *Sally in our alley, opus 108/25 (Henry Carey)*

Ludwig van Beethoven

Pianotrio in Bes, opus 11 'Gassenhauer' (1797)

1. *Allegro con brio*
2. *Adagio*
3. *Tema con variazioni*

pauze

Ludwig van Beethoven

Sonate voor violoncello en piano in C, opus 102/1 (1815)

1. *Andante – Allegro vivace*
2. *Adagio – Tempo d'andante – Allegro vivace*

Franz Schubert

Liederen met piano en met pianotrio* (bewerking Wolfgang Renz)

1. *Der Musensohn, D764 (Johann Wolfgang von Goethe)*
2. *Im Frühling, D882 (Ernst Schulze) (1826)*
3. *Erlkönig, D328 (Goethe) (1815)*
4. *Wanderers Nachtlied, D768 (Goethe) (1822)**
5. *Fischerweise, D881 (Franz Schlechta) (1826)**
6. *Ständchen, D957/4 (Ludwig Rellstab) (1828)*
7. *Die Mutter Erde, D788 (Friedrich Leopold Graf zu Stolberg-Stolberg) (1823)**
8. *Nacht und Träume, D827 (Mattäus von Collin) (1823)**

foto: Marco Borggreve

Christoph Prégardien
tenor

foto: Mat Hennek

Jens Peter Maintz
cello

foto: Marco Borggreve

Franziska Hölscher
viool

foto: Guido Werner

Daniel Heide
piano

Christoph Prégardien

Tenor Christoph Prégardien is een meesterzanger met een enorm repertoire aan liederen en navenante discografie. Welke melomaan herinnert zich niet zijn eerste *Winterreise* (met Andreas Staier op fortepiano)? Die opname sloeg in als een bom en zette een nieuwe standaard voor de vertolking van Schubert. Behalve Schubertspecialist is Prégardien ook thuis in de barok, zoals de cantates van Bach. Een fenomeen. Hij wordt begeleid door een pianotrio waarvan de leden vanavond ook apart in wisselende

formaties (viool respectievelijk cello en piano) optreden. Het bestaat uit **Franziska Hölscher**, een veelzijdige violiste die sommigen zich nog zullen herinneren toen zij deel uitmaakte van het pianokwintet van Severin von Eckardstein dat hier optrad. Daarnaast **Jens Peter Maintz**, (eerste) cellist in vooraanstaande orkesten zoals het Lucerne Festival Orchestra, solist en geliefd partner in kamermuziekensembles (hij was ook even lid van het Trio Fontenay). Ten slotte pianist **Daniel Heide**, een gerespecteerd liedbegeleider, maar ook solist en kamermusicus.

PROGRAMMATOELICHTING

Tijdgenoten

Toen Beethoven zijn opus 11 publiceerde werd Schubert net geboren, maar al een jaar na Beethovens dood overleed de jongere componist die nog een van de dragers was geweest van de doodskest van de meester. Toch liepen hun carrières een aantal jaren parallel: in 1815, het jaar dat in hun stad het roemruchte Congres van Wenen werd gehouden, waarin Europa opnieuw werd ingedeeld, schreef Beethoven zijn compacte en enigmatische cellosonates en brak Schubert door als liedcomponist met zijn stormachtige *Erlkönig*. In de jaren daarna maakten beiden gebruik van de diensten van het Schuppanzighkwartet en deelden ze soms dezelfde uitgever. Voor Schubert was Beethoven een vereerd model, vooral diens werken uit de 'middenperiode' waren oriëntatiepunt voor zijn instrumentale werken, maar als beoefenaar van het lied ging hij zijn eigen weg. Ook Beethoven beoefende het liedgenre en speelde in op de enthousiaste verering van het volkslied, maar zijn muziek bleef dicht bij de tekst en was daaraan dienstbaar, terwijl Schubert de lyriek nieuwe vleugels gaf door de eigen poëzie van zijn uitzonderlijke tonentaal.

Oefeningen van een liedcomponist (Schubert: Sonate)

De jonge Schubert oefende zijn kunnen op het strikkwartet en daarna waagde hij zich aan drie

sonates voor viool en piano. Mozart en Beethoven waren zijn model. De tweede sonate opent met mysterieuze intervallen maar smelt daarna in een teder tweede thema. Na de doorwerking wordt het begin herhaald, maar het begint curieus genoeg in een andere toonaard. Het simpele liedachtige andante kent een mooie episode, wederom in een hele andere toonaard, waarna het begin gevarieerd wordt herhaald. Het menuet is wat geagiteerder van karakter, maar het trio is een sympathieke Ländler. In de finale experimenteert Schubert met het inzetten van drie thema's: een melancholiek openingsthema, gevolgd door een lieflijk tweede en daarna een contrapuntisch derde thema. Een jeugdwerk, ja, maar in 1816 had hij ook al meesterlijke liederen geschreven en het lied is in deze sonate nooit ver.

Beethovens Folksongs

Tijdens zijn leven werd Beethoven al wereldberoemd. Er was zelfs sprake van dat hij uit Wenen weggekocht zou worden door London, maar het kwam er niet van, ook omdat de Weense aristocratische mecenasen hem bestaanszekerheid garandeerden. Maar hij ging herhaaldelijk in op uitnodigingen van Britse uitgevers om volksliedbewerkingen te maken. Bestaande (volks)melodieën – vaak op teksten van populaire dichters als Scott en Burns – voorzag hij van een omlijsting van een pianotrio. Die uitgaven waren bedoeld voor een

groeïende markt van beoefenaars van huismuziek, maar sloten ook aan bij de romantische herontdekking van het volkse. Het volkslied was de eigen cultuur in pure vorm! (Ook al ontsproten die pure teksten dan nogal eens aan de ganzenveer van 'hoogopgeleide' dichters.) Liedereren uit het onbespoten Schotland en primitieve Ierland waren natuurlijk nog puurder. Daar wilden ook beschaafde Engelsen hun smaak mee zuiveren. De strofische liederen hebben echt die Schotse of Ierse kenmerken waar iedereen tuk op was en Beethoven weet ze vakkundig in een bedje van het pianotrio te leggen.

De kalme sfeer van de zonsondergang wordt bezongen na een spaarzame introductie met pizzicati, terwijl vervolgens de strijkers en de piano lekker met de zanger meespelen. Daarna de oproep om tegen de sombere grijsaards in, die moralistisch mopperen dat alles vergaat, te zingen en te dansen (het trio zet dan ook een vrolijk dansje in): pluk de dag en laten we zo vadertje Tijd te pakken nemen! Dezelfde uitbundige kroegjool in het volgende lied waarin de instrumentalisten de sfeer opzwepen met snelle loopjes en pittige accenten. Dan is er even tijd voor wat rust: de lier wordt getokkeld om aan een droef gevoel uiting te geven vanwege een verloren geliefde; het trio weent met de zanger mee. Ten slotte weer tijd voor vrolijkheid. Het leukste meisje in onze straat (alley) is Sally! Mijn baas kan me op mijn kop geven of mee naar de kerk nemen om me een lesje te leren, ik ga onder de preek de kerk uit en piep ertussenuit

met Sally! Straks met Kerstmis zal ik genoeg hebben gespaard om Sally duizend pond te geven en al drijft iedereen de spot met mij over zeven jaar trouw ik met Sally! De piano speelt de melodie mee, de strijkers begeleiden met luchtig getokkel.

Slagersjongenstrio (Beethoven)

Het volkse zit ook enigszins in Beethovens *Pianotrio opus 11*. De openingsmelodie van deel 1 en het thema van deel 3 zou, zo zegt men, in de straten van Wenen zijn gezongen. Vandaar de bijnaam van het trio: 'Gassenhauer' = straatdeuntje. Overigens is het thema uit deel drie afkomstig uit een opera van Joseph Weigl, maar om met Willem Wilmink te spreken: toen bestond Hilversum drie nog niet en "had de slagersjongen nog een opera paraat". Het openingsallegro past alle regels toe van het classicisme dat de jonge Beethoven had geleerd van Haydn en Mozart. Het lyrische tweede thema is ook uitgangspunt voor de doorwerking en komt dan later niet meer terug. Vakwerk. De cello zet het expressieve adagio in, later gevolgd door de viool. Ook dit thema zou uit een opera afkomstig kunnen zijn. Het komt tot een climax als er naar mineur gewisseld wordt en de piano in snelle loopjes, octaafpassages en springerige gebroken akkoorden leven in de brouwerij brengt. De finale is een thema met variaties, waarin variatie 1 alleen voor de piano bestemd is en variatie 2 voor de strijkers. De slotvariatie breekt het thema op in korte motieven en eindigt onstuimig.

Vrije sonate van een dove (Beethoven: cellosonate)

Beethoven was bijna compleet doof toen hij zijn twee late cellosonates schreef. Hij componeerde ze voor Joseph Linke, cellist van het Schuppanzighkwartet, dat veel van zijn strijkkwartetten ten doop hield. De ondertitel van nummer 1 is 'Vrije sonate'. En dat klopt. Er zijn maar twee delen (in plaats van drie of vier), ook al begint elk deel met een langzame introductie. Het andante heeft een transcendente, onwereldse sfeer en loopt uit op een tumultueus gevecht tussen piano en cello in het allegro vivace, dat in a mineur staat. Beide instrumenten worden overigens volkomen gelijkwaardig gebruikt. In het adagio nemen cello en piano om de beurt de leiding. Met een triller vallen we in het allegro vivace. Dat is meerstemmig van opzet (fuga-achtige passages), maar desalniettemin vol humor, met abrupte wendingen – rennen en stilstaan – en wederom met een gelijkwaardigheid voor beide instrumenten, waarbij de cello zelf wel drie instrumenten lijkt te bevatten: een lage, knorrende bas, de hoge zangstem in duimpositie en daartussen de lieflijke tenor met veel resonantie. Dat Beethoven dit niet heeft kunnen horen!

Aan de boezem van de muzen, aan de boezem van de dood (Schubert: liederen)

Schubert koos de teksten voor zijn liederen uit de bundels, tijdschriften en albums die in zijn romantisch gestemde vriendenkring van hand tot hand gingen. Daaronder zowel gedichten van vrienden, maar ook

bewonderde dichters van naam.

De sfeer is inderdaad romantisch: natuurbeleving, nostalgie, herinnering, het mysterieuze, de droom, de liefde en de dood en dat allemaal in een wisselende mix. *Der Musensohn* viert de natuur, de zoon van de muzen zweeft lustig fluitend door bos en veld en op zijn lied beweegt alles zich, in de lente, in de winter bezingt hij nog de bloemen die hij zich herinnerend droomt en daarna bloeit alles weer op en laat zijn melodie de mensen rond de lindeboom dansen; ten slotte vraagt deze allen en alles bezielende zanger wanneer hij eindelijk eens aan de boezem van de muzen uit zal rusten. Muzikaal geeft Schubert de creatieve dynamiek van de muzenzoon vorm door een snelle, fladderende figuur in de rechterhand van de piano en de wisseling in stemming door steeds abrupt van toonaard te wisselen.

Schubert maakte van het lied een echt kunstgenre. Niet zomaar wat akkoorden onder de tekst, maar een begeleiding die zelfstandig aan het verhaal bijdraagt. In *Im Frühling* opent de piano met de melodie, maar als de zanger invalt zet die een heel andere melodie in! Pas aan het einde van een couplet klinkt de melodie van de piano. Daarmee onderstreept de componist het kernthema van de tekst: de herinnering. De ik-figuur zit in de lente ergens in de natuur. Hij herinnert zich hoe hij daar vroeger met zijn geliefde liep en in een donkere bron de heldere hemel weerspiegeld zag met middenin dat blauw zijn liefje. Nu is het weer lente, hij ziet de bloeiende natuur, alles is als vroeger, de zon, het

blauwe hemelbeeld, maar zij is er niet meer. Dan volgt een passage in mineur met geagiteerde syncopen (tegen het ritme in) in de piano. De ik-figuur realiseert zich dat het leven woelig is, dat het liefdesgeluk is verdwenen, maar ook dat de liefde zelf blijft en ook – ach! – het verdriet. De piano herneemt aarzelend zijn beginmelodie (de herinnering) en dan wijkt de zanger af van zijn eigen melodie, maar neemt de melodie van de piano over: hij verlangt een vogeltje te zijn en de hele zomer lang een liedje over zijn verloren lief te zingen. Hij blijft hangen in de nostalgische herinnering, net als de piano die, nu in de linkerhand, de syncopische figuur uit het mineurstukje blijft laten weerklinken. De muziek bouwt mee aan het oproepen van de nostalgie. *Erkönig*, de Elzenkoning of Elvenkoning (elven zijn boze geesten en geen elfjes!) is een beroemde ballade waarin de vader met zijn kind door de onstuimige nacht galoppeert – te horen in de driftige triolen (rechterhand) en het steeds herhaalde driftige loopje in de bas. Het kind wordt gelokt door de elvenkoning, hij schreeuwt van angst (schrijnende dissonant tussen stem en pianomelodie); de vader stelt hem gerust, het is maar een mistbank, maar het kind schreeuwt opnieuw dat de boze macht hem wegneemt. De angstkreten maar ook de dreiging van het kwaad eindigen steeds op een open vallende kwint (van a naar d of van d naar g), bij Schubert net als bij Bach de zogenaamde doodskwint. De muziek krijgt betekenis en terecht, want nadat de vader snel doorgereden is, blijkt op het eind: “In

seinen Armen das Kind....war tot”. De totale rust heerst in het *Nachtlied* van de zwerver. De begeleiding tekent de serene sfeer met een koraal als van zachte hoornblazers. Over alle bergtoppen is rust, nog nauwelijks een zuchtje in de boomtoppen, de vogels zijn stil, wacht nu maar zwerver, ook jij zal binnenkort rusten. De tekst suggereert een ‘hogere’ werkelijkheid: achter de bergen, boven de bomen. Na zijn levensreis zal de mens uiteindelijk daar rust vinden. De koraalbegeleiding drukt die religieuze stemming adequaat uit. Maar het kan ook vrolijker. In *Fischerweise* trekt de visser er vroeg op uit, alles is nog rustig, maar met zijn lied wekt hij de zon – is het het liedje dat cello en viool steeds als intro en slot spelen? – en vrolijk werkend weet hij weldra uit de diepte van het water door het spiegelbeeld van de hemel heen zijn spartelende buit te pakken. De beroemde serenade (*Ständchen*) uit de cyclus *Schwanengesang* met de tokkelende mandolines, de flemende violen en de verleidende klarinetten is maar op een ding uit: de geliefde zo snel mogelijk in bed krijgen. De cello opent *Die Mutter Erde* met een naar boven reikende melancholieke melodie in mineur, wat is het leven zwaar en drukkend, hoe licht en koel is dan de adem van de dood! En dan gaat het lied verder in majeur om de zegeningen van het graf te bezingen, waarbij de gezongen melodie in tertsen en sexten of met een tegenmelodie door de strijkers verrijkt wordt. Ook het naar boven reikende motief uit het begin komt steeds terug: het graf dat

lokt, want het is rustig, overgroeid, maanbeschenen, bedauwd als een bloemenwei, nat van de tranen van de vrienden, licht van de hoop op een hiernamaals. Iedereen zal er terecht komen. Laten we daarom de boezem van de dood niet schuwen! Hetzelfde verlangen op te gaan in het donker vinden we in *Nacht und Träume*: de nacht met de maan is heilig, want zij brengt de dromen voort. Het voorspel van het trio en de lange frase van de zangstem leidt ons het nachtelijke land van de dromen in. Dan komt er een plotselinge verandering in de toonsoort: het wordt dag! en de mensen smeken dat de heilige nacht mag vallen! Met hun wens dat de echte werkelijkheid van de droom (maar ook die van het graf) weerkeert schakelt het lied weer terug naar de oorspronkelijke toonsoort van de "holde Träume".

Gillis Dorleijn

PRAKTISCHE INFORMATIE GMV

Vrienden van de Groningsche Muziekvereniging

De stichting GMV is een zelfstandige concertorganisatie. Alle werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers. Daarnaast heeft de GMV al jaren een enthousiaste vriendenclub, bestaande uit trouwe bezoekers en andere muzikliefhebbers uit het Noorden. Vrienden genieten voorrechten zoals toezending vooraf van de programmatoelichtingen per email, en korting op het jaarlijkse Vriendenconcert. Vanaf € 50,- per jaar bent u Vriend van de GMV.

Meer informatie

groningsemuziekvereniging.nl
kamermuziek.groningen@gmail.com

De GMV en haar steunfonds het Wenckebachfonds vallen onder de Culturele ANBI regeling.

OVERIGE CONCERTEN UIT HET ABONNEMENT KAMERMUZIEK

**BEATRICE RANA
EN SIMONE LAMSMA**
DEBUSSY, YSAÏE, STRAVINSKY,
LILY BOULANGER, FRANCK

ZATERDAG 22 FEBRUARI (GROTE ZAAL)

**SITKOVETSKY TRIO
EN SHARON KAM**
DEBUSSY, RAVEL, MESSIAEN

WOENSDAG 7 MEI